

OPONENTSKÝ POSUDEK HABILITAČNÍ PRÁCE

Helena Kubátová: Proměny venkova a venkovské každodennosti. Univerzita Palackého, Olomouc 2016, 319 str.

Třebaže některá z často připomínaných jubileí časem ztrácejí svou sílu, a to stejně rychle, jak sama veřejnost ztrácí zájem o jejich rituálně pěstěný obsah, existují také události, jejichž význam širší veřejnosti z pochopitelných důvodů uniká. Zanedlouho tak uplyne dlouhých pětadesát let od monumentálního projektu výzkumu moravské vesnice Velká nad Veličkou, jednoho ze základních kamenů domácí terénní sociologie. Na podnět profesora Vladimíra Úlehly a za metodického vedení brněnského sociologa Inocence Arnošta Bláhy zahájilo uvedený výzkum „Studijní sdružení Velká“ o prázdninách roku 1931. Výsledným produktem kolektivního badatelského úsilí měla být vzorná, ba vzorová sociologická monografie moravské vesnice. Avšak z rozsáhlého výzkumu jedné obce na Moravském Slovácku zůstal jen samotný projekt a nadto už pouze několik dílčích publikací, protože patrně vyvstaly závažné potíže, nejspíše rázu finančního. V jedné z mála studií vzešlých z tohoto bádání například pojednal Antonín Obrdlík o sociální mobilitě v prostoru této lokality (1934). Nicméně, jak už bylo řečeno, ambiciózní projekt nevyšel v žádnou souhrnnou výzkumnou zprávu nebo monografii. Určitým náběhem k výzkumem inspirované syntéze v oblasti rurální sociologie byla snad jedině Bláhova kniha *Sociologie sedláka a rolníka* (1937).

Ve světle této historické zkušenosti považuji za důležité vysoce zhodnotit aktuální snahu badatelského týmu složeného z několika akademických pracovišť v České republice, jehož pozornost se zaměřuje na výzkum Hlučínska, přičemž první výsledky byly již publikovány v samostatných studiích. Především lze uvést knižní publikaci Helena Kubátová a kol.: *Mezigenerační proměny způsobu života na Hlučínsku*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON) 2015. Dále je třeba ocenit vydání monografie autorů František Zich – Petra Anýžová a kol.: *Konfrontace hodnot v pozdní modernitě. Česko a Hlučínsko v evropském kontextu*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON) 2016. Součástí zmíněného badatelského týmu a zároveň členkou autorského kolektivu této publikace byla rovněž Helena Kubátová.

V předchozích pasážích oponentského posudku jsme se širším souvislostem domácí terénní práce rozhodně nevěnovali náhodou. Právě v tomto kontextu je totiž třeba vidět a kriticky reflektovat posuzovanou publikaci, v níž se navíc objevuje důsledná komparace Hlučínska s jiným moravským mikroregionem, tzv. Královstvím. Pokud se Království týče, jedná se o uměle vzniklý mikroregion, tedy dobrovolný svazek obcí se sídlem v Grygově. Nepochybují zároveň o tom, že právě podobně specifické mikroregiony, tzv. svazky obcí v minulosti měly a dodnes mají značnou váhu v rozvoji venkova. V podstatě se zkoumaný mikroregion nachází na Hané a právě s identitou Hané a etnografické skupiny Hanáků se jako s výrazně pocíťovaným fenoménem stále setkáváme v některých z příbuzných disciplín (například v etnologii).

Hned v úvodu svého pojednání Helena Kubátová výstižně formuluje výzkumný problém následujícími slovy: „Mým zájmem je zkoumat především laický diskurz o každodennosti venkova a jeho proměnách. Kniha není etnografickou studií. Nesleduji v ní lokální tradiční kulturu, protože ta už není obsažena ani v současné každodennosti, ani ve vzpomínkách na

ni.“ Vzápětí zpřesňuje vlastní východiska a prezentuje své záměry takto: „Cílem studie je vytvořit zakotvenou teorii proměn příměstského venkova a jeho každodennosti pomocí emického přístupu a podat tak zprávu o porozumění (historické) proměně venkovské každodennosti tak, jak ji vidí, vnímají, reflektují a hodnotí samotní venkované.“ Uplatnění komparativní metody umožňuje autorce ukázat rozdíly a kontrasty, popřípadě objevit více či méně zřetelné shody. Jak jsme si mohli všimnout v uvedené citaci, do hry důsledně vstupuje také tzv. emický přístup, který (ač původně iniciovaný lingvistikou) pochází ze sociální a kulturní antropologie. Jedná se o pohled zevnitř vycházející z kategorií a představ samotných aktérů jednání, jinak řečeno příslušníků daného společenství, z jejich vlastního chápání a rozlišování. Jakkoliv se nás dnes nejrůznější mediální zkratky snaží od tohoto přístupu odvrátit, zodpovědný badatel si musí vždy všimnout závislosti zkoumaných jevů na významotvorném kontextu dané kultury. Materiálově vychází Helena Kubátová z poměrně dlouhodobých výzkumů v daných regionech, konkrétně na Hlučínsku autorka pobývala v letech 2011 – 2015, kdy se věnovala analýze proměn způsobu života v souvislosti s modernizačními procesy. Na konci roku 2014 připojila ke stávající výzkumné orientaci další moment: tematiku každodennosti v rámci proměn venkova po roce 1945. Zároveň k Hlučínsku, jak již bylo vysvětleno výše, pro komparaci dat připojila umělý hanácký mikroregion Království.

Předložená habilitační práce rozhodně splňuje veškeré nároky kladené na tento typ odborného textu. Monografie je přehledně členěna do čtyř částí, v nichž autorka postupně analyzuje vytýčenou problematiku rovněž na základě rozhovorů s respondenty. V závěru práce najdeme nezbytné tabulky, jakož i reprezentativní fotografické a další přílohy, které názorně dokreslují Helenou Kubátovou důkladně prezentovanou představu o sledovaných mikroregionech. Tabulky a grafy se vyskytují taktéž na vybraných místech v celé práci, čímž výrazně přispívají k osvětlení a doplnění celkové charakteristiky Hlučínska a Království. Postihují kupříkladu přírůstek a úbytek obyvatel, věkovou strukturu osídlení, ekonomickou aktivitu, dojíždění do zaměstnání, domovní fond, vývoj počtu obyvatel v zemědělství, vzdělanostní strukturu, náboženské vyznání a mnohé další ukazatele.

Jako oponent nemám podstatné připomínky, které by ovlivnily zamýšlené vyznění práce, věc se mi zdá být jasná. Je chvályhodné, že Helena Kubátová připomněla rovněž etnografické výzkumy družstevní vesnice za socialismu na etnografickém pracovišti brněnské univerzity. Zaznělo tu hlavně jméno významného etnologa Richarda Jeřábka, pod jehož vedením byla vydána publikace *Proměny jihomoravské vesnice. Národopisné studie z Brumovic* (1981). Interdisciplinární charakter měl autorský kolektiv, jenž se konstitoval v souvislosti s přípravou monografie o jihomoravské novoosídlenecké vesnici *Horní Věstonice* (1984). Vedoucím tohoto projektu byl další z brněnských univerzitních pedagogů Václav Frolec a vedle obligátních etnografických témat se v publikaci jako novum objevuje problematika volného času, respektive vztah obyvatel ke krajině, řešený enviromentálně zaměřenou socioložkou Hanou Librovou. Stejná autorka zpracovala ještě exkurz do problematiky chalupaření, které interpretuje coby součást kulturních proměn jihomoravského pohraničí. Součástí týmu byl tehdy rovněž sociolog Ivo Možný, který se věnoval socioprofesionální struktuře zkoumané obce, a to hlavně za pomoci kvantitativních metod.

Jestliže nyní přikročíme k možným dílčím výhradám k pojetí předloženého habilitačního spisu, nabízí se doplnění v oblasti využití místního domovního fondu. Právě domovní fond totiž v některých případech může mít jiné vlastníky a slouží v takových případech především k rekreaci. Kromě toho se mohou v příslušných lokalitách vyskytovat i opuštěné, tj. neobydlené domy nacházející se leckdy v dezolátním stavu. Domnívám se tudíž, že alespoň v úvodu své práce mohla Helena Kubátová zmínit, kolik domů slouží k rekreačním účelům nebo jde o chátrající, opuštěné stavby. Autorka prokazuje, že je obeznámena s moderními výzkumnými trendy, což dokládá jak v úvodní kapitole, tak v seznamu literatury. Sociální

antropolog by ovšem vyžadoval akcentaci zejména zahraničních komunitních studií, které vykonali Američané v Evropě již před druhou světovou válkou (například Conrad Arensberg v Irsku a Irwin Sanders v Bulharsku a Řecku). V této souvislosti se mimo jiné klade důraz na holistický přístup ke komunitnímu bádání, popřípadě na tzv. re-studium vesnic. Jistě by se dalo jít ještě dále i v problematice prosazování elektronické či obecně mediální kultury. Civilizační změny postupují a venkov se nadále mění vzdor tomu, že si nadále uchovává některé rysy tradiční kultury, kupříkladu ve svém ceremoniálním systému. Ostatně každá monografie po oponentuře a recenzích volá pro druhé variantě nebo upraveném, doplněném vydání. To ovšem nemění nic na tom, že kvalifikační práce Heleny Kubátové představuje významný přínos k poznání venkovské části společnosti na Moravě a ve Slezsku.

Všechny kapitoly a podkapitoly autorčiny publikace mají vyváženou strukturu a jsou žádoucím způsobem informativní, přičemž považuji za nutné pozitivně hodnotit především skutečnost, že habilitační spis Heleny Kubátové vrchovatou měrou čerpá z jejího vlastního terénního výzkumu, což také považuji za největší badatelský přínos práce. Autorka navíc citlivě rámuje získaný prožitkový materiál a nápaditě jej zasazuje do příslušného teoretického kontextu. Předložená monografie se zároveň vyznačuje vysokou teoretickou a metodologickou úrovní, již na první pohled rozpoznáme autorčino poučené obeznámení se sociálně-vědními trendy důležitými pro zvolenou oblast studia.

Tímto oponentským posudkem recenzovaná monografie patří do série postupných kroků směřujících k žádoucí syntéze bádání o venkovském segmentu (sociálním a kulturním podílu) obyvatel Čech, Moravy a Slezska. Přispívá k obecnému studiu proměn venkova a zvláště pak tzv. venkovské každodennosti, takže ji můžeme považovat za originální sociologický výkon. Práci Heleny Kubátové proto doporučuji k úspěšné habilitaci, neboť bezpochyby splňuje požadavky kladené na texty tohoto typu, dle mého mínění snese i náročná kritéria a minimálně ve středoevropském kontextu představuje významný vědecký přínos. V neposlední řadě zdůrazněme, že autorčina celková publikační činnost (včetně posuzované práce) vykazuje přímou návaznost na pedagogický proces, konkrétně tak, že kolegyně Helena Kubátová se studenty provádí terénní aplikaci některých svých přednášek, čímž vhodně propojuje vlastní vědecké a pedagogické kompetence.

Závěr: Helena Kubátová podala výborný badatelský výkon, její habilitační práce splňuje veškeré požadavky, a proto ji lze přijmout jako vhodný podklad pro jednání vědecké rady Filozofické fakulty Univerzity Palackého, které by mělo následně vést k přiznání vědecko-pedagogické hodnosti docent.

V Praze dne 24. července 2017

Doc. PhDr. Bohuslav Šalanda, CSc.
Pracoviště historické sociologie,
Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy